

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет математики та інформатики

(назва інституту / факультету)

Кафедра математичного моделювання

(назва кафедри)

Декан

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

О.В. Мартинюк
2024 року

“ 25 ” 06

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

Основи штучного інтелекту

(назва навчальної дисципліни)

вибіркова

(вказати: обов'язкова / вибіркова)

Освітньо-професійна програма: Математика

(назва програми)

Спеціальність 111 – Математика

(вказати: код, назва)

Галузь знань 11 – Математика та статистика

(вказати: шифр, назва)

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

(вказати: перший бакалаврський/другий магістерський)

факультет математики та інформатики

(назва факультету/інституту, на якому здійснюється підготовка фахівців за вказаною освітньо-професійною програмою)

Мова навчання українська

(вказати: на якій мові читається дисципліна)

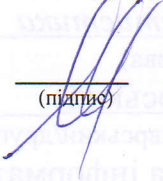
Чернівці 2024 рік

Робоча програма навчальної дисципліни Основи штучного інтелекту складена відповідно до освітньо-професійної програми «Математика», затвердженої Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 8 від 27 травня 2024 р.);

Розробники Юрченко І.В., доцент кафедри математичного моделювання,
кандидат фіз.-мат. Наук, доцент кафедри математичного
моделювання,
Фратавчан Т.М., доцент кафедри математичного моделювання,
канд. фіз.-мат. наук, доцент кафедри математичного моделювання,
(вказати авторів, їхні посади, наукові ступені, вчені звання)

Погоджено з гарантами ОП і затверджено на засіданні кафедри математичного моделювання

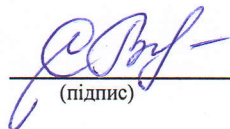
Протокол № 18 від "25" червня 2024 року

Завідувач кафедри Черевко І.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено методичною радою факультету математики та інформатики

Протокол № 11 від "25" червня 2024 року

Голова методичної ради
факультету математики та інформатики

(підпис)

Сікора В.С.
(прізвище та ініціали)

1. Мета навчальної дисципліни

Мета вивчення навчальної дисципліни – формування у здобувачів вищої освіти комплексу знань, умінь та навичок використання методів та систем штучного для їх застосування в професійній діяльності, опанування студентами теоретичних основ і набуття практичних навиків в галузі сучасних нейромережових та нейрокомп'ютерних технологій; набуття навичок практичної роботи з програмними засобами для моделювання нейромереж; використання нейромережових технологій та програмних продуктів для вирішення прикладних задач розпізнавання, групування, класифікації, оцінювання та прогнозування стану складних об'єктів та процесів, розвиток загальних і професійних компетентностей з питань розвитку сучасних наукових концепцій та прогресивних методів штучного інтелекту, згорткових мереж глибокого навчання.

Ознайомлення студентів з елементами теорії розпізнавання образів, сучасними методами розпізнавання та їх класифікації, зокрема статистичними методами, алгебраїчними методами, лінгвістичними та структурними методами. Дослідження проблеми розпізнавання образів без вчителя та задачі і методи кластер-аналізу, побудови та використання нейронних мереж. Застосування сучасних методів та алгоритмів навчання нейронних мереж для прогнозування у сфері економіки. Ознайомлення з сучасними еволюційними методами та алгоритмами побудови систем штучного інтелекту.

2. Результати навчання:

Після вивчення даної дисципліни студент повинен

знати:

- основні поняття та твердження з програмного матеріалу даного курсу;
- сучасні моделі та методи розпізнавання та класифікації;
- методи і алгоритми навчання та самонавчання, що використовуються в системах штучного інтелекту;
- еволюційні та генетичні методи та алгоритми моделювання ;
- фундаментальні алгоритми з використанням оптимізації;
- загальні задачі та математичні моделі штучного інтелекту;
- класифікацію систем розпізнавання образів;
- класифікацію алгоритмів розпізнавання образів;
- математичні моделі розпізнавання образів;
- основні алгоритми класифікації, навчання та розпізнавання образів;
- схеми основних нейронних мереж;
- алгоритми навчання та функціонування основних типів нейронних мереж;
- схему генетичного алгоритму;

вміти:

- створювати модель задачі розпізнавання образів;
- реалізувати етапи попередньої обробки та побудови ознакових векторів;

- реалізувати алгоритми навчання та класифікації в задачах розпізнавання образів;
- реалізувати схеми перцептронів та простих нейронних мереж в задачах розпізнавання образів;
- реалізувати генетичні операції та застосувати генетичний алгоритм в нетрадиційних задачах оптимізації.
- працювати у конкретних автоматизованих інформаційних системах, що використовуються в сучасних організаціях;
- приймати управлінські рішення на підставі інформації, отриманої за допомогою автоматизованої інформаційної системи;
- реалізовувати побудовані алгоритми мовою програмування;
- розробляти власні тести для перевірки коректності розроблених алгоритмів;
- тестувати розроблені алгоритми.

Під час вивчення дисципліни, відповідно до освітньо-професійної програми, формуються наступні

загальні компетентності:

ЗК-1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК-2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК-8. Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.

фахові компетентності:

ФК-1. Здатність формувати проблеми математично та в символній формі з метою спрощення їхнього аналізу й розв'язання.

ФК-2. Здатність подавати математичні міркування та висновки з них у формі, придатній для цільової аудиторії, а також аналізувати та обговорювати математичні міркування інших осіб, залучених до розв'язання тієї самої задачі.

ФК-12. Здатність застосовувати спеціалізовані мови програмування та пакети прикладних програм.

програмні результати навчання:

ПРН-3-5. Мати навички використання спеціалізованих програмних засобів комп'ютерної та прикладної математики і використовувати інтернет-ресурси.

3. Опис навчальної дисципліни

3.1. Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	3	5	4	120	30	-	—	30	60	—	залік

3.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість кредитів - 4 /годин -120 год.											
	денна форма -120 год.						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Системи штучного інтелекту, пошук рішень, подання знань. Математичні засади теорії розпізнавання образів												
<i>Тема 1. Вступ. Історія розвитку ШІ. Основні поняття в галузі ШІ.</i>	5	2		0		3						
<i>Тема 2. Методи пошуку рішень у системах ШІ.</i>	8	2		0		6						
<i>Тема 3. Подання знань у системах ШІ.</i>	10	2		0		8						
<i>Тема 4. Математичні методи класифікації. Задачі розпізнавання образів.</i>	28	6		15		7						
Разом за ЗМ 1	51	12	-	15		24						
Змістовий модуль 2. Нейродинамічні системи обробки даних та розпізнавання образів. Експертні системи. Елементи інтелектуального аналізу даних.												
<i>Тема 5. Нейронні мережі.</i>	29	6		15		8						
<i>Тема 6. Принципи еволюційного моделювання. Генетичний алгоритм.</i>	14	6		0		8						
<i>Тема 7. Експертні системи. Основні поняття.</i>	10	2		0		8						
<i>Тема 8. Елементи інтелектуального аналізу даних. Поняття Data</i>	10	2		0		8						

<i>Mining. Задачі Data Mining.</i>												
<i>Тема 9. Технології обробки великих даних (Big Data). Основні поняття.</i>	6	2		0		4						
Разом за ЗМ 2	69	18		15		36						
Усього годин	120	30		30		60						
<i>Підсумкова форма контролю</i>	<i>залік</i>											

3.3. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Створення середовища для попередньої обробки образів та формування ознакових векторів в системах розпізнавання.	5
2	Створення системи розпізнавання для класифікації образів з детермінованими ознаками	5
3	Створення адаптивних систем розпізнавання з побудовою кластерів методом статистичної обробки навчальних послідовностей.	5
4	Реалізація системи розпізнавання перцептронного типу для випадку двох класів	5
5	Реалізація системи розпізнавання на базі нейронної мережі асоціативного та рекурентно-асимптотичного типу. Мережа Хопфілда.	5
6	Реалізація системи розпізнавання на базі нейронної мережі асоціативного та рекурентно-асимптотичного типу. Мережа Хемінга.	5
	Разом	30

3.4. Самостійна робота

Самостійна робота складає 60 годин. Розподіл самостійної роботи за видами навчальних робіт:

- підготовка до лекційних занять – 10 годин;
- виконання лабораторних робіт – 30 годин;
- підготовка до екзамену – 20 годин.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Історія розвитку теорії штучного інтелекту.	4
2	Математична теорія розпізнавання образів. Історія розвитку.	6
3	Алгоритми розпізнавання образів.	5
4	Класифікація моделей навчання. Додатково про алгоритми навчання.	7
5	Алгоритми самонавчання в інтелектуальних системах.	4
6	Персептрон Розенблата, можливості його застосування.	7
7	Принцип еволюційного моделювання. Історія розвитку.	7
8	Генетичний алгоритм і його застосування у нестереотипних оптимізаційних задачах.	4
9	Експертні системи	4
10	Елементи інтелектуального аналізу даних. Задачі Data Mining: класифікації та регресії; пошуку асоціативних правил; кластеризації.	4
11	Методи Data Mining: нечітка логіка, генетичні алгоритми, нейронні мережі. Засоби Data Mining. Методи Big Data.	8
	Разом	60

4. Освітні технології, методи навчання і викладання навчальної дисципліни.

Лекції, лабораторні роботи, тестування, аудиторне та дистанційне онлайн-навчання з використанням систем Moodle та Google Meet.

Методи навчання:

- вербальні методи (лекція, бесіда, диспут, пояснення, розповідь тощо);
- практичні методи (лабораторні роботи);
- наочні методи (демонстрація, ілюстрація);
- робота з інформаційними ресурсами: з навчально-методичною, науковою, нормативною літературою та інтернет-ресурсами;
- самостійна робота над індивідуальним завданням або за програмою навчальної дисципліни;
- дистанційне навчання з використанням відповідних онлайн-платформ.

5. Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

5.1. Система оцінювання рівня навчальних досягнень ґрунтується на принципах ECTS та є накопичувальною.

Протягом семестру студенти виконують 6 лабораторних робіт та 1 контрольне тестування. Лабораторні роботи (ЛР) оцінюються по 6 балів кожна, контрольне тестування 20 балів, всього протягом семестру можна набрати 60 балів (див. таблицю нижче).

Поточне оцінювання (аудиторна та самостійна робота)							Разом за семестр	Кількість балів (залік)	Сумарна к-ть балів
ЛР1	ЛР2	ЛР3	ЛР4	ЛР 5	ЛР 6	Підсумкове тестування		40	100
5	7	7	7	7	7	20	60		

5.2. Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Зараховано	A (90-100)	відмінно
	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Не зараховано	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

5.3. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання є:

- лабораторні роботи;
- контрольні роботи;
- стандартизовані тести.

6. Форми поточного та підсумкового контролю

Формами поточного контролю є усна чи письмова (письмова контрольна робота, тестова контрольна робота, лабораторні роботи, ІНДЗ) відповідь студента.

Форма підсумкового контролю: залік.

7. Рекомендована література

основна

1. Фратавчан В.Г., Фратавчан Т.М., Лукашів Т.О., Літвінчук Ю.А. Методи та системи штучного інтелекту: навчальний посібник. Чернівці: ЧНУ, 2023, 114 с.
2. Методи та системи штучного інтелекту: Методичні вказівки та завдання для лабораторних робіт, укл. В.Г.Фратавчан, Т.М.Фратавчан. – Чернівці: ЧНУ, 2022, 38 с.
3. Denis Rothman. Artificial Intelligence By Example: Acquire advanced AI, machine learning, and deep learning design skills, 2nd Edition. –« Packt Publishing» , 2020. – 578 p.
4. James V Stone. Artificial Intelligence Engines: A Tutorial Introduction to the Mathematics of Deep Learning. – 2019, 216 p.
5. Зайченко Ю.П. Основи проектування інтелектуальних систем. Навчальний посібник. – К.:Видавничий дім «Слово», 2004. – 352с.
6. Rosenblatt F. Principles of Neurodinamics. New York: Spartan Books. 1962. – 616 p.
7. А.С. Савченко, О. О. Синельніков. Методи та системи штучного інтелекту: Навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.050101 «Комп'ютерні науки». – К. : НАУ, 2017. – 190 с.

допоміжна

1. Булгакова О.С., Зосімов В.В., Поздєєв В.О. Методи та системи штучного інтелекту: теорія та практика. Навчальний посібник. Вид. дім «Олді плюс» – 2020.– 356 с.
2. Троцько В.В. Методи штучного інтелекту: навчально-методичний і практичний посібник. – Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2020. – 86 с.
3. Deepak Khemani. A First Course in Artificial Intelligence. «McGraw Hill Education» – 2017, 944p.
4. Ela Kumar. Artificial Intelligence. «Dreamtech Press». – 2020. – 480 p.
5. Dr Parag Suresh Mahajan MD. Artificial Intelligence in Healthcare. 2022. – 228 p.
6. Charu C. Aggarwal. Neural Networks and Deep Learning: A Textbook, 2018. – 520 p.

8. Інформаційні ресурси

1. <https://course.fast.ai/>
2. https://prometheus.org.ua/prometheus-plus/mashinne-navchannia-irfml1012016_t3
3. <https://moodle.chnu.edu.ua/course/view.php?id=6317>